

Юлія Олександрівна Соловйова

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
Харківської державної академії культури,
Бурсацький узвіз 4, м. Харків, 61057, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6116-3733>

Марина Василівна Конєва

викладач кафедри мистецтвознавства
Харківської державної академії культури,
Бурсацький узвіз 4, м. Харків, 61057, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5590-8492>

Софія Олександрівна Коновалова

викладач кафедри кінотелережисури та сценарної майстерності,
Харківської державної академії культури,
Бурсацький узвіз 4, м. Харків, 61057, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-1429-9459>

Наталія Віталіївна Мархайчук

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії культури і філософії науки
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2321-9107>

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНТОЛОГІЇ «З ВІРОЮ У ПЕРЕМОГУ»)

Статтю присвячено аналізу художніх засобів візуалізації образу війни в сучасній українській поезії на матеріалі антології «З вірою у Перемогу» (Харків: Майдан, 2024), розглянуто особливості формування поетичної картини світу авторів. У статті досліджується, яким чином проявляється тема смерті як невідворотності морального вибору в екзистенційному театрі людського життя, аналізуються образно-семантичні засоби ідеалізації ліричного героя, що традиційно було властиво поетичним творам на тему війни. Також розглянуто намагання авторів інтерпретувати події сьогодення через призму знакових подій минулого, пошук засобів первинної і вторинної номінації для візуалізації художнього образу війни в зоровому ряді тих чи інших подій сучасного і минулого. Проведене дослідження дало змогу прослідкувати, як через нашарування конотаційних складників художнього образу, переплетіння асоціацій, алюзій автору вдається донести до читача закодований в архетипних образах зміст історико-культурного, міфологічного, релігійного наповнення. У статті візуалізація образу війни розглянута як явище антилюдського, позамежового характеру. В творах поетів-фронтовиків вона здійснюється в широкому спектрі зображальних засобів від демонізації до рутинізації. Проведене дослідження показало, що природним для багатьох текстів на тему війни є вживання заниженої лексики та спроба досягти її візуалізації в рамках естетики потворного. В результаті проведеного аналізу виявлено, що для окремих віршів або окремих поетичних фрагментів антології властивий принцип художнього ескапізму, тобто втечі від реального світу жорстокості, несправедливості, потворності в світ краси, гармонії, добра, який вибудовує автор, користуючись засобами первинної та вторинної номінації, експліцитного та імпліцитного вираження. Автори антології досягають високої художньої майстерності, прагнучи створювати пластичні образи, вміло використовуючи систему порівнянь, повторів та інших засобів вторинної номінації. У статті також показано, яким чином архетипні образи на міфологічній, фольклорній та біблійній основі уможливають створення етичного та естетичного ідеалу (чи його антиподу) в поезії. Проведене дослідження допомагає розкрити етико-естетичний потенціал поезії в контексті формування загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: **візуалізація, художній образ, ідеалізація ліричного героя, поетична картина світу, засоби первинної та вторинної номінації.**

© Соловйова Ю.О., Конєва М.В., Коновалова С.О., Мархайчук Н.В., 2024

Як цитувати: Соловйова, Ю., Конєва, В., Коновалова, О., Мархайчук, В. Мязін, М., (2024). Візуалізація художнього образу війни в сучасній українській поезії (на матеріалі антології «З вірою у перемогу»). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (70), 53-63.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2024-70-06>

In cites: Solovyova, Y., Konieva, M., Konavalova, S., Markhaichuk, N., (2024). Visualization of the artistic image of war in contemporary ukrainian poetry (based on the material of the anthology «With faith in victory»). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science, (70), 53-63.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2024-70-06> [In Ukrainian]

Актуальність дослідження. Кожна нова війна ставить перед митцями, філософами, усіма представниками гуманітарного напрямку нові проблеми як загальнолюдського, так і індивідуального характеру. Для сучасного світу великим гуманітарним розчаруванням виявилася непослідовність, несамодостатність, конвенційний характер гуманізму, представленого різними міжнародними спільнотами та організаціями (від ООН, Червоного Хреста до організацій локального типу). Це згубним чином позначається на картині світу кожного суб'єкта творчої діяльності.

Кожен новий виклик історії спонукає кожне нове покоління шукати гідну відповідь. Передусім, це стосується митців, зокрема, майстрів слова. Поза межові ситуації (війна, загроза смерті) мобілізують той прихований потенціал творчих можливостей, який за інших обставин, імовірно, не знайшов би такого інтенсивного прояву. Про особливу напруженість, інтенсивність сучасного літературного процесу свідчить вихід друком все нових і нових творів на тему війни. Першими, як правило, читач отримує книги документальних жанрів (щоденник, репортаж, нарис), але досить швидко оприлюднюються і поетичні твори, наприклад, поетична антологія «З вірою у Перемогу» (Харків: Майдан, 2024).

Для дослідників поетичної творчості актуальність аналітичного розгляду творів сучасного літературного процесу очевидна. Кожна вагома подія сучасного культурного життя наново розкриває потенціал творчості як кожного автора, так і літературного процесу в цілому і заслуговує на всебічний аналіз та інтерпретацію. Такі дослідження спонукають до пошуків нових підходів і нових поглядів.

Аналіз досліджень. У сучасних дослідженнях тема війни та її візуалізація засобами художнього вираження потребує нових підходів, нових рішень відповідно до нових викликів, з якими зіткнулося людство на сучасному етапі. На різних етапах розвитку філософії культури дослідники по-різному трактували тему війни та її втілення в художніх творах. У радянській традиції, передусім, діяли приписи партійності та ідеологічної витримки, мала місце також певна героїзація воєнних буднів. Такі тенденції можна прослідкувати на прикладі досліджень роману О. Гончара «Прапороносці» (Коваль, 1985). У світовому контексті культурологічних досліджень ключову роль ще з середини минулого століття став відігравати постулат про можливість (чи неможливість) написання вірша після Аушвіцу (Адорно, 1966).

В українському літературному процесі помітною подією стала книга М. Жулинського про українське Розстріляне Відродження. (Жулинський, 1990). У незалежній Україні культурологічна та філософська думка змінила свою якість, зокрема, і стосовно теми війни як поза межового стану, в якому опиняються великі людські маси. Цікаві роздуми про війну і смерть, смерть як моральний вибір людини, що опиняється в поза межовому стані, знаходимо в працях (Хоменко, 2018, 2019).

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати, як проявляється у творчості сучасних поетів співвідношення традиції та новаторства, які закономірності покладено в основу формування картини світу кожного автора. Розглянути, якими засобами авторам вдається інтерпретувати події сьогодення через призму знакових подій минулого, як здійснюється пошук засобів первинної і вторинної номінації для візуалізації теми війни в зоровому ряді тих чи інших подій сучасного і минулого. Перед дослідженням також було поставлено завдання прослідкувати, як через нашарування конотаційних складників художнього образу, переплетіння асоціацій, алюзій автору вдається донести до читача закодований у візуальних образах зміст історико-культурного, міфологічного, релігійного наповнення.

У дослідженні було використано методи концептуального та інтерпретаційно-текстового аналізу. Кожен із названих методів передбачав використання різних методик, які, в свою чергу, підпорядковувалися розв'язанню конкретного дослідницького завдання. Для глибшого

розуміння образного світу автора долучалися також описовий метод та метод біографічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Після Другої Світової війни було загальноприйнято вважати, що нова війна з її масовими смертями та руйнацією в новому часі просто неможлива. 24.02.2022 року РФ таку війну проти України розв'язала. Тему війни, її відображення художніми засобами дослідники розглядають невід'ємно від теми смерті. Актуальними на всі прийдешні часи залишаються питання: Чи можлива поезія і саме людське життя після Аушвіцу (Т. Адорно), чи можливе життя і творчість після українського Голокосту (М. Хвильовий). Нова війна додала нові питання: після Бучі, Маріуполя, Ізюма? Перші спроби відображення війни, як правило, знаходимо в творах документального характеру: щоденник, репортаж, звіт (С. Жадан, В. Вакуленко, О. Бородай). Візуалізація художнього образу війни в таких текстах, передусім, здійснюється засобами первинної номінації через показ певного предметно-подієвого ряду. Набагато складніше цей процес реалізується в поетичних творах. Вагомою подією в літературному житті не лише Харкова, але й усієї України, стала антологія «З вірою у Перемогу», яка вийшла друком у прифронтовому Харкові в 2024 році. В антології проявилися такі основні тенденції візуалізації образу війни:

- тема смерті як невідворотності морального вибору в екзистенційному театрі людського життя;
- спроба ідеалізувати ліричного героя, наділити його якомога більшою кількістю героїчних атрибутів, що традиційно було властиво поетичним творам на тему війни;
- намагання інтерпретувати події сьогодення через призму знакових подій минулого, пошук засобів первинної і вторинної номінації для візуалізації художнього образу війни в зоровому ряді тих чи інших подій сучасного і минулого;
- спроба через нашарування конотаційних складників художнього образу, переплетіння асоціацій, алюзій донести до читача закодований в архетипних образах зміст історико-культурного, міфологічного, релігійного наповнення.

Для авторів, які пишуть вірші на тему війни, в усі часи було властиво ідеалізувати свого ліричного героя, наділяти його високими моральними якостями, описувати його подвиги. Автори антології також не оминають цієї тенденції. Наприклад, у віршах І. Жарикової зустрічається саме такий спосіб зображення: вибір слів з високого стилістичного ряду, вживання піднесеної, урочистої інтонації.

*Мій сміливий, величний і сильний воїн!
Знаю я, що тебе не зламують війни!
Буде мир, буде дім, світла й сміху повен,
бо життя не прожите й наполовину.
І прокинешся ти сам не свій, похмурий,
адже спалось не дуже під звуки грому...
Та здолає жага до життя ті мури,
що в тобі залишили суцільну втому.*

Однак, слід зазначити, що нова війна внесла свої корективи, адже такої підлої, гібридної, підступної війни людство ще не знало. Ще ніколи не зазнавали такого краху позиції гуманізму, представлені через світові гуманітарні організації, наприклад, Червоний Хрест. Речники сучасного конвенційного гуманізму часом вдаються до безвідповідальних маніпуляцій, жертвами яких стають справжні герої, їхня репутація. Так було вчинено стосовно героїв-захисників Азовсталі. Про це йдеться у вірші О. Ковальової, якому не випадково передусім епіграф із Бертольта Брехта.

Герої Азовсталі

Нещасна та країна, яка потребує героїв.
Бертольт Брехт

*Можна скувати, дати отруту,
зір затуманити можна герою.
Міль торжествує: все в неї круто!
Підла й підступна, має ж бо зброю,
всіх молодущих аби налякати,
всіх лицемірів благословити.
Рідного брата – в дарунок для ката.
Що буде далі, – туманом сповите.
Все буде добре, нема в тому сумніву,*

мед-молоко потечуть до вас ріками.

Лиш не чіпайте ви тих, кому сумно,

лиш про героїв не просторікуйте!

Основне смислове навантаження тут припадає на останній рядок і останнє слово в ньому. Вибір слова із заниженого стилістичного ряду виконує свою викривальну місію стосовно фальшивих, лицемірних заяв представників конвенційного гуманізму та безвідповідальних політиків.

Серед інших творів антології особливу увагу привертають дві добірки, написані поетами-воїнами безпосередньо на передньому краї бойових дій. Це добірки О. Лисака та О. Бородая. До цього гурту авторів слід віднести також молодого поета М. Калембета, який загинув у червні 2023 року.

Спектр виражальних засобів у поезії О. Лисака надзвичайно широкий і різноманітний: від демонізації війни до її рутинізації. Варто зазначити, що демонізація здійснюється шляхом органічної інтерпретації народних міфологічних та фольклорних образів.

Традиційно для віруючої людини світ ділиться на верх і низ, сліпучий Небесний Рай і темне пекло. В образній системі О. Лисака в один зоровий ряд вписуються традиційні релігійні уявлення і те новітнє пекло війни, в якому опинилися його сучасники, зокрема він і його побратими:

Господи, нашли на них «ответку»,

ми вже скорегуємо, повір!

Всіх, хто цілували в дупу «z-ку» —

зачекався в пеклі хижий Звір.

Два полюси — добра і зла — охоплюють сучасний світ, як охоплювали його упродовж усього існування людства. Людська душа, рятуючись від пекельного Звіра, тягнеться до Господа. Інтонація вірша нагадує молитву. Зазвичай у молитві людина про щось просить Всевишнього. У молитві солдата з окопу природно переплітаються лексичні одиниці високого ряду і низького, до них додаються жаргонізми («ответка», «z-ка»). В уяві солдата образ Господа-заступника змінюється динамічно і дещо несподівано. Якщо на початку вірша заявлялося: «ми вже скорегуємо, повір!», то з розвитком подій акценти змінюються. Сам Господь-Бог має перебрати на себе обов'язки як корегувальника, так і командира:

Скорегуй! Давай наказ карати

кожного — невинних там нема.

Син Твій дав нам меч, бо ми солдати.

Нам не треба «мирного» ярма.

Тож пошли, Владико душ і світу,

їм прокльонів, смертних голосінь...

І повір — Дракона буде вбито.

В нас повір, як в Тебе ми. АМІНЬ.

Автор молитви, до речі, вимагає від Бога не більше й не менше, як партнерських стосунків. Світ виявився недосконалим за браком відповідальності. Бог також причетний до того порядку речей, який склався і який виявився недосконалим. Два полюси представлені двома рядами лексичних одиниць. Вгорі — Бог, Господь, Владика, Син Твій. Внизу в пеклі — Звір, Дракон.

Дуже непроста проблематика, а відповідно, і образно-семантична структура вірша О. Лисака «От і ми тепер неболови»:

От і ми тепер неболови

серцем, поглядом, уві сні.

Добровольці німої мови,

цигарками рахуєм дні.

От і нам тепер є робота —

думку думати досхочу.

Теракотова перша рота,

в моноліті твоїм мовчу...

Воріженьки скубуть артюю,

що у відповідь їм дамо?!

Доки славить Майдан героїв —

ми по схованках сидимо...

Тихо падаєм в статус «200»

і трьохсотимось – мовчазні..

Теракотові, бо на місці.

Небо ловимо на війні...

У загальній структурі вірша переважають лексичні одиниці вторинної номінації. Це спроба осмислити, виразити засобами поезії відтинок історії нового часу – від Майдану до останніх днів. Усі роздуми «неболовів», «добровольців німої мови», зрештою, застигають у «моноліті теракотового мовчання». Свого окремого історико-культурного та психологічного дослідження потребує образ «воріженьків», які «скубуть артою». Вирази «двохсотий», «трьохсотий» в даному контексті виступають в ролі евфемізмів і їх вживання відповідає народній традиції: не називати прямо речі надто трагічні, небезпечні, а також те, що пов'язане з проявами нечистої сили.

О. Лисак послідовно вдається до експериментів у галузі словотвору. Наприклад, він утворює від неологізмів-іменників неологізми-дієслова або прикметники. Автор стягує в один концептуальний образ слова з різних стилістичних рядів, які часом несумісні у загальноприйнятій традиції: «Апокриф ночі всотують тополі», «Недопалок віри між пальців біди».

Усі ці прийоми збагачують силове поле вторинної номінації, заслуговують на уважне прочитання та аналіз.

Поезія О. Бородая у своїй глибині тяжіє до народно-пісенної традиції. Вона мелодійна, її інтонація легка, і це не випадково, адже автор поетичних текстів одночасно виступає як бард. В основі образності багатьох віршів відчувається вплив принципу паралелізму: стан душевного настрою накладається на явища природи. Поет не вживає засоби вторинної номінації свідомо, але вже сама присутність народної традиції викликає в читача, який налаштований на спільну з автором кодову архетипну програму, виникнення певних алузій, асоціацій, конотативних нашарувань. Поет створює зворушливі замальовки ліричного пейзажу, виконані в пастельних тонах. І ця краса загрожена війною. Прямо про це говориться не завжди, але відчувається з контексту.

Завмер під небом на узвишші,

всотавши сонця повні груди.

В крихке занурився затишшя,

не здатен безмір осягнути,

де зачудовує уяву

зелений розмах різнотрав'я.

Передчуваючи появу

мого улюбленого травня,

блакить вколисує сум'яття —

і забуваєш близькість фронту...

Хмаринок збілене латаття

пливе за майво горизонту.

О. Бородай пише і про воєнні будні, рутинізація війни також його тема. Війна візуалізується в подіях щоденного життя: підготовка до бойових дій, опис елементів зброї тощо. Ці описи, як правило, залишаються в рамках первинної номінації, такі собі буденні картинки звичного трибу життя на війні.

Багна у шанцях по коліна —

дається важко кожен крок...

За всі прийдешні покоління

сумлінно тисну на курок.

Однією з тенденцій харківської поетичної антології на тему війни є тяжіння багатьох авторів, не лише тих, що творять свою поезію в окопах, до створення образів поза рамками звичної естетики та вживання лексики з заниженого стилістичного ряду. Це явище влучно пояснюють рядки поета В. Бойка, який сам завжди тяжів до класичних канонів і до цього послідовно привчав своїх літстудійців.

Спонтанно руйнація коїться нишком,

як шашеля розплід в добірному зерні...

Війна опускає на сходинку нижчу,

на вищу піднятися шанси мізерні.

Війна завжди несе із собою знелюднення, моральне виродження, спотворення усієї картини світу. Н. Супруненко несподівано для свого читача робить спробу побудувати всю

образно-семантичну структуру поетичного тексту в рамках естетики потворного. Перший вірш добірки має провокативно-амбівалентну назву: «Матері путіна». Звернення до старої, вірніше, вже давно покійної матері, нехай і злочинця, все-таки має налаштовувати на серйозний лад. Розмова й справді починається серйозними інтонаціями, але враження в читача складається таке, що він відкрив не книгу поезії, а в кращому випадку довідник з медицини. Інтонація і загальна тональність раптово змінюється, переходить у крик відчаю. У такому стані слів не добирають, вірніше, їх вишукують на найнижчих регістрах стилістичних рідів:

*Я завжди була проти абортів,
але нині думаю про те,
що, якби цей недоносок чортів,
згинув від абортів – світ би стер
стільки горя і смертей дитячих,
стільки сліз нещасних матерів!..*

*І від люті я стаю незряча,
душу душить справедливий гнів!*

Вибір слова визначає як естетичну, так і оціночно-етичну позицію автора і втілюється в такому синонімічному ряді:

*Виродку, народжений для горя,
для розрух, смертей, убивств, пожеж,
молиться весь світ, щоб здох ти скоро!
Моляться живі. І мертві теж...
Карлику, і зростом, і душею,
збоченцю, який не має меж...
Гниль, що розповзлась, як мор землею,
як ти, дітовбивце, ще живеш?!*

Звинувачувальна, гнівно-викривальна інтонація позначає як характеристику антигероя, масового вбивці, тобто, путіна, так і наслідки його дій, що дає в результаті не просто виразну, а нищівно виразну візуалізацію війни як антилюдського явища.

У багатьох віршах антології помітна тенденція поглянути на проблеми сучасності через призму вузлових, вагомих подій минулого, особливо, коли йдеться про змагання за незалежність, здобутки чи втрати в історико-культурному аспекті, про пошуки самоідентичності тощо. Прочитання таких текстів вимагає від читача певного рівня знань, вміння виловлювати потаємні, архетипні складники змісту. Такими настроями пронизані як цілі вірші, так і окремі фрагменти поетичних текстів у добірках О. Бобошка, О. Лисака, Л. Томи. Зокрема, В. Бойко зауважує:

*Збирання крадених земель,
нахабство рисою натури,
і тьма по тім – хоч в око стрель –
й у крові втоплений Батурич...*

Прикладом тексту, де досить складно змішано засоби первинної і вторинної номінації, можливості все нових інтерпретацій на рівні алюзій, асоціацій, конотативних складників, можна вважати вірш О. Ковальнової «Мурал Т. Шевченка у Харкові».

*Що тобі видно згори в Каневі? В нас на фасаді?
Скрізь майорять прапори, от би й приймати паради!
Скільки розтрачено сил! Знищено гіді без міри.
Тільки ж непевні часи. Віри нема без довіри.
Є лиш еліти ядро й ми десь внизу, посполиті.
Крові збираєм відро, щоб за еліту пролити.
Серед нащадків піратів, мов у тумані чи в сні,
вперто шукаємо брата чи хоч якоїсь рідні.
Шкуру овечу не скинеш. Можна і з нею прожити.
Це тільки в тебе сокира десь за дверима лежить.
Легко летять твої дні на височезнім фасаді.
Не потребуєш платні, не виглядаєш посади.
Марно судити, карати, пізно спускатися в сад:
там не зустрінеш піратів, лиш розхитаєш фасад...*

Однозначно зримих образів тут три: фасад з портретом поета-пророка, прапори і сокира, яка «десь за дверима лежить». Концепт «фасад» в аспекті новітньої української історії аж надто

провокативно амбівалентний. З одного боку, це вітрина, на якій піариться україноцентричність, котрої в дійсності немає. За авторитетною постаттю поета-пророка, як правило, впродовж усіх років незалежності ховалися недолугі потуги залежних від Москви політиків. Прапори символізують урочисті моменти в житті держави, перемоги, стабільність і міць. «Сокира» символізує непокору чужій силі, готовність вибороти своє. Все це розраховано на підготовленого читача, якому властива та ж сама самоідентичність, що й автору, який спроможний на правильне, єдино можливе розкодування історико-культурної і образно-семантичної інформації. Досить амбівалентний образ піратів, якими, по суті, на всіх етапах історії були наші «цивілізовані партнери», котрі ще в минулому столітті вели по всьому світу жорстокі колоніальні війни. Імперська спадщина за фасадом розхитує сам фасад, одними лише силами поета-пророка його не втримати. Візуалізація сучасних реалій втілює багатшаровість художніх образів, які в контексті обростають все новими й новими конотаціями.

Уміння створювати особливо привабливі пластичні образи базується, передусім, на досконалому володінні технікою віршування. Вибір засобів зображення безкінечний, але основними, як правило, виступають два: система різноманітних повторів та порівнянь. Звісно, в кожного майстра свої творчі уподобання, свій набір інструментів. Наприклад, Л. Вировець у вірші «Пізній сніг» у своїх тонкощах нюансування, нашарування відтінків орієнтується саме на накопичення порівнянь і повторів.

*Нечутний, як струні відсутньої луна,
як в мерзлих небесах чудний полярний племін,
цей сніг таки упав – раптовий, наче повинь,
на вулиці й дахи – нежданий, як війна.*

Візуально сніг сприймається саме через нюанси. Образ снігу сам по собі аж надто амбівалентний. З одного боку, він асоціюється з холодом, морозом, відсутністю тепла і затишку. Для незахищеної людини сніг таїть небезпеку. З іншого боку, образ снігу втілює чистоту і нетривкість. Сніг сам загрожений, але відкрито авторка про це не говорить. Ця семантика присутня імпліцитно, як і сама тема війни. У цьому випадку візуалізація теми війни виражається опосередковано: війна несе руйнацію для всього, що тішить око, створює настрій гармонії, несе спокій.

*Він падає до ніг, важезний, мокрий сніг,
мов грудочки землі на віко домовини,
прозорий, наче пасма білі з-під хустини
у вдових матерів, що втратили синів.*

Створення сліпучих поетичних візій, картин гармонії і краси, – це явище старе, як світ. У важкі хвилини життя чи у важкі часи, які випадають на долю як окремих людей, так і цілих народів, поети нерідко вдаються до так званого прийому художнього ескапізму, тобто своєрідної втечі від гнітючої дійсності. Поети часто вибудовують на цьому принципі цілий вірш, але частіше він проступає в окремих фрагментах поетичних творів. За принципом художнього ескапізму написано вірш М. Возіянова:

*Дивлюсь волошкам в оченята сині...
Якісь вони замріяно-сумні.
Сонату грає Джміль на павутині,
мов Паганіні... на одній струні.
І раптом ця ідилія порушується:
Роса на землю падає без гуку,
із-під землі джерельна б'є вода...
Та ба, підняв криваву Каїн руку
на цю безмежну Божу благодать.*

Лірика Н. Матюх пронизана тонкою чуттєвістю, глибоким ліризмом, емоційною насиченістю. Її сугестивний характер позначений певним нашаруванням додаткових смислових концептів, часом алогічних на рівні денотативних значень, зате проникнутий настроєвістю, що в результаті занурює читача в атмосферу довірливості, спорідненості з автором.

*Білі конвалії, білі конвалії,
що із-під лісу забігли у дворики, –
може, ви скажете, що за ковалики
з білого срібла кували вам дзвоники?*

Важливу роль при цьому відіграє гнучка інтонація, багата на нюанси, тонкі, часом несподівані переходи від настрою до настрою. Тема війни в цих текстах присутня здебільшого імпліцитно.

*Вітер вам спати, напевне, порадив би, –
ви ж натомились за день! – та на обрії
гунають танками, гахають «градами»,
хряскають мінами люди недобрії...*

Поезії І. Мироненко властива яскрава метафоричність, напруженість інтонації, несподіваність у виборі слова тощо. В її текстах нерідко зустрічаються оксиморони, контамінації, різні засоби антитези. Особливо вагому роль у створенні та розгортанні ліричного сюжету відіграють часово-просторові зсуви: поряд в одному рядку опиняються явища і предмети, які в реальній дійсності і в звичній уяві читача поряд бути не можуть. На такій основі вибудована образно-семантична структура вірша «Жовтневий ірис довгої війни»:

*Півнику, підхризантемно цвітеши.
Ти переплутав осінь з весною.
Тут у країні потопних пожеж
ніде ковчегом причалити Ною.*

Гра асонансів, алітерацій, виражальні засоби антитези, різкі переходи від одного настрою до іншого, багатий поетичний синтаксис, на основі якого постає особливо гнучка, динамічна інтонація, – все сприяє створенню яскравих образів, які запам'ятовуються, створюють неповторні зорові ряди:

*Сині – планета і фюзеляж.
Небо ракетами стерте до блиску.
Знайдеться хтось у покірних полях
Богу тесати хрест і колиску.*

Отже, візуалізація художнього образу війни як явища антилюдського, позамежового характеру в творах поетів здійснюється в широкому спектрі зображальних засобів від демонізації до рутинізації. Природним для багатьох текстів на тему війни є вживання заниженої лексики та спроба досягти її візуалізації в рамках естетики потворного. Для окремих віршів або окремих поетичних фрагментів антології властивий принцип художнього ескапізму, тобто втечі від реального світу жорстокості, несправедливості, потворності в світ краси, гармонії, добра, який вибудовує автор, користуючись засобами первинної та вторинної номінації, експліцитного та імпліцитного вираження.

Автори антології досягають високої художньої майстерності, прагнучи створювати пластичні образи, вміло використовуючи систему порівнянь, повторів та інших засобів вторинної номінації. Певного художнього ефекту автори поетичних текстів досягають також, використовуючи прийом часово-просторових зрушень, суміщаючи несумісне, порушуючи причинно-наслідкові зв'язки тощо.

У цілому слід зазначити, що антологія «З вірою у Перемогу», видана в прифронтовому місті під звуки вибухів та сирен, стала помітним явищем сучасного літературного процесу і заслуговує на серйозний аналіз критиків та літературознавців.

Висновки. У проведеному дослідженні здійснена спроба проаналізувати на матеріалі новітньої поетичної антології «З вірою у Перемогу», якими художніми засобами досягається візуалізація художнього образу війни в поетичному тексті. Об'єктом аналізу стали поетичні тексти, написані авторами різних літературних поколінь і напрямів. Розглянуто широкий спектр використання художніх образів від високого стилю до культивування окремих засобів естетики потворного, а також вживання лексики низького стилістичного реєстру.

Проведене дослідження дало змогу прослідкувати, як через нашарування конотаційних складників художнього образу, переплетіння асоціацій, алюзій автору вдається донести до читача закодований в архетипних образах зміст історико-культурного, міфологічного, релігійного наповнення. Дослідження показало, що природним для багатьох текстів на тему війни є вживання заниженої лексики та спроба досягти її візуалізації в рамках естетики потворного. В результаті проведеного аналізу виявлено, що для окремих віршів або окремих поетичних фрагментів антології властивий принцип художнього ескапізму, тобто втечі від реального світу жорстокості, несправедливості, потворності в світ краси, гармонії, добра, який вибудовує автор, користуючись засобами первинної та вторинної номінації, експліцитного та імпліцитного вираження. Проведене дослідження допомагає розкрити етико-естетичний потенціал поезії в контексті загальнолюдських цінностей.

Результати дослідження можуть бути використані в огляді українського літературного процесу XX-го – початку XXI-го ст., у вузівських спецкурсах, присвячених особливостям розвитку сучасної української поезії, у вивченні літератури рідного краю..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородай О. (2022). Вогневий вал. Харків: Майдан. 104 с.
2. Вакуленко В. (2023). Я перетворююсь. Щоденник окупації. Вибрані вірші. Харків: Vivat. 192 с.
3. Гармазій Н. (Ред.). (2022). Поезія без укриття. Без укриття: антологія. Дискурсус. 239 с.
4. Горішна Г. (2018). Поезія Майдану у дискурсі української революційної поезії XX–XXI століття. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література» (014.01 – Українська мова і література). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Міністерство освіти і науки України, Тернопіль]. 206 с.
5. Жулинський М. (1990). Із забуття – в безсмертя: (сторінки призабутої спадщини). Київ: Дніпро. 446, [1] с.
6. З вірою у Перемогу (2024): Збірка творів, написаних (здебільшого харків'янами) на тлі повітряних тривог 2022-2023 рр. Харків: Майдан. 250 с.
7. Коваль В. (1985). Шляхи прапорonoсців у себе вдома і в світі. Київ: Радянський письменник. 296 с.
8. Коростильов Г. (2021). Філософський аналіз військово-технічної революції XXI століття. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (64). С. 53-59.
9. Маленко О. (2016) Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі. Український світ у наукових парадигмах : зб. наук. праць. Харків : ХІФТ. Вип. 3. С. 105–113.
10. Мачулін Л. (2023). Національні архетипи як модус поезії спротиву в російсько-українській війні. Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. Шейка. Харків : ХДАК. Вип. 77. С. 19-27.
11. Петренко Л. (2022). Специфіка вербалізації часопросторових образів у сучасній поезії про війну. Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. Вип. 32. С. 102–109.
12. Поліщук Я. (2016). Ars Masacrae, або про те, чи є поезія на війні. Слово і Час. № 7. С. 3–11.
13. Пухонська О. (2022). Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустурів : Дискурсус. 288 с.
14. Разводова Т. (2023). Поняття совісті у межах етики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (67), С. 63-69.
15. Стедик М. (2017). Поезія війни в лінгвостилістичному вимірі. Рідне слово в етнокультурному вимірі. Дрогобич. С. 342–352.
16. Урись Т. (2016). Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 1 (35), 96–100.
17. Хоменко Г. (2018). Погляд на смерть у/на очах в українській літературній генерації споглядання: досвід Миколи Хвильового. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, Вип. 67. Частина 1. С. 283 – 296.
18. Хоменко Г. (2019). Смерть як неспізнаний досвід (“l’expérience ineprouvée”). Варіант Юрія Яновського. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету: збірник наукових праць. Серія: Філологічні науки. Бердянськ: БДПУ, Вип. 19. С. 145 – 157.
19. Adorno Th. W. (1966). Negative Dialektik. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 414 p.
20. Zhadan S. (2022). Himmel über Charkiw. Nachrichtenvom Über lebem im Krieg. Suhrkamp-Verlag. 240 p.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 23.09.2024

Стаття рекомендована до друку 13.11.2024

Yuliya O. Solovyova, PhD in of Pedagogical Sciences, Assistant professor of the Department of Art Criticism, Kharkiv State Academy of Culture, Bursatskiy Str. 4, Kharkiv, 61057, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6116-3733>

Maryna V. Konieva, Lecturer of the Department of Art History, Kharkiv State Academy of Culture, Bursatskiy Str. 4, Kharkiv, 61057, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5590-8492>

Sofiiia O. Konavalova, Lecturer of the Department of Film and Television Directing and Screenwriting, Kharkiv State Academy of Culture, Bursatskiy Str. 4, Kharkiv, 61057, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0001-1429-9459>

Nataliia V. Markhaichuk, PhD in Art History, Associate Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2321-9107>

VISUALIZATION OF THE ARTISTIC IMAGE OF WAR IN CONTEMPORARY UKRAINIAN POETRY (BASED ON THE MATERIAL OF THE ANTHOLOGY «WITH FAITH IN VICTORY»)

The article is devoted to the analysis of artistic means of visualizing the image of war in modern Ukrainian poetry based on the material of the anthology "With Faith in Victory" (Kharkiv: Maidan, 2024), while considering the peculiarities of the formation of the poetic picture of the authors' world. The article examines how the theme of death as the inevitability of moral choice manifests itself in the existential theater of human life, and analyzes the figurative and semantic means of idealizing the lyrical hero, which has traditionally been characteristic of poetic works on the theme of war. The authors' attempts to interpret today's events through the prism of significant events of the past, the search for means of primary and secondary nomination for visualizing the artistic image of war in the visual range of certain events of the present and the past, have also been considered. The conducted research made it possible to observe how, through the layering of connotational components of the artistic image, the interweaving of associations and allusions, the author manages to convey to the reader historical, cultural, mythological, and religious content encoded in the archetypal images. In the article, the visualization of the image of war is considered as a phenomenon of an anti-human, transcendental nature. In the works of front-line poets, it is carried out in a wide range of figurative means from demonization to routinization. The research showed that it is natural for many texts on the topic of war to use understated vocabulary and attempt to achieve its visualization within the framework of the aesthetics of the ugly. As a result of the analysis, it was found that individual poems or individual poetic fragments of the anthology are characterized by the principle of artistic escapism, that is, escape from the real world of cruelty, injustice, and ugliness into the world of beauty, harmony, and goodness, which the author creates using the means of primary and secondary nomination, explicit and implicit expression. The authors of the anthology attain high artistic mastery, striving to create plastic images, skillfully using the system of comparisons, repetitions and other means of secondary nomination. The article also shows how archetypal images based on mythological, folklore, and biblical themes enable the creation of an ethical and aesthetic ideal (or its antipode) in poetry. The conducted research helps to reveal the ethical and aesthetic potential of poetry in the context of the formation of universal human values.

Keywords: visualization, artistic image, poetic picture of the world, idealization of the lyrical hero, means of primary and secondary nomination.

REFERENCES

1. Boroday O. (2022). Barrage Fire. Kharkiv: Maidan. 104 p. (In Ukrainian)
2. Vakulenko V. (2023). I'm Transforming... Occupation Diary. Selected Poems. Kharkiv: Vivat. 192 p. (In Ukrainian)
3. Harmazii N. (Ed.). (2022). Poetry without shelter. Without shelter: an anthology. Dyskursus. (In Ukrainian)
4. Horishna H. (2018). Maidan poetry in the discourse of Ukrainian revolutionary poetry of the 20th–21st centuries. Qualifying scientific work on manuscript rights [Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences (doctor of philosophy) with the specialty 10.01.01 "Ukrainian literature" (014.01 — Ukrainian language and literature). Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil]. 206 p. (In Ukrainian)
5. Zhulynskiy M. (1990). From Oblivion To Immortality: (Pages of Forgotten Heritage). Kyiv:

Dnipro. 446, [1] p. (In Ukrainian)

6. With Faith in Victory (2024): A Collection of Works Written (Mostly by Kharkiv Residents) amid Air Raid Alerts of 2022-2023. Kharkiv: Maidan. 250 p. (In Ukrainian)

7. Koval V. (1985). The Paths of the Standard Bearers at Home and in the World. Kyiv: Soviet Writer. 296 p. (In Ukrainian)

8. Korostylov H. (2021). Philosophical analysis of the military-technical revolution of the XXI century. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "The Theory of Culture and Philosophy of Science", (64). P. 53-59. (In Ukrainian)

9. Malenko, O. (2016). Rytoryka viiny v suchasnomu ukrainskomu poetychnomu dyskursi [Rhetoric of war in modern Ukrainian poetic discourse]. In: Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh [The Ukrainian world in scientific paradigms]: zb. nauk. prats. Kharkiv: KhIFT, 3. 105–113. (In Ukrainian)

10.L. Machulin. (2023). National archetypes as a modus of resistance poetry in Russian-Ukrainian war. Culture of Ukraine: coll. of scientific papers / Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture; under general editorship of V. Sheiko. Kharkiv: KhSAC. Vol 77. P. 19-27. (In Ukrainian)

11.Petrenko L. (2022). Spetsyfika verbalizatsii chasoprostorovykh obraziv u suchasni poezii pro viinu [Specifics of verbalization of time-spatial images in modern war poetry]. In: Movoznavchy visnyk [Linguistic Bulletin]: zb. nauk. prats, 32. 102–109. (In Ukrainian)

12.Polishchuk, Ya. (2016). Ars Masacrae, abo pro te, chy ye poeziia na viini. [Ars Masacrae, or whether poetry is at war]. In : Slovo i Chas. [Word and Time]. 7, 3–11. (In Ukrainian)

13.Pukhonska, O. (2022). Poza mezhamy boiu. Dyskurs viiny v suchasni literaturi [Outside of combat. Discourse of war in modern literature]. Brusturiv: Dyskursus, 288. (In Ukrainian)

14.Razvodova T. (2023). Concept of Conscience within Ethics. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Theory of Culture and Philosophy of Science", (67), P. 63-69. (In Ukrainian)

15.Stetsyk, M. (2017). Poeziia viiny v linhvostylistychnomu vymiri. [Poetry of war in the linguistic and stylistic dimension]. In : Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri. [Native word in the ethnocultural dimension]. Drohobych, 342–352. (In Ukrainian)

16.Urys T. (2016). Archetype as an aesthetic dominant of artistic expression of the mode of national identity in modern Ukrainian poetry. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Issue 1 (35), 96–100. (In Ukrainian)

17.Khomenko G. (2018). A Look at Death in/before the Eyes of the Ukrainian Literary Generation of Contemplation: Mykola Khvylovy's Experience. Bulletin of Lviv University. Philological Series. Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Issue 67. Part 1. Pp. 283 – 296. (In Ukrainian)

18.Khomenko G. (2019). Death as an Unknowable Experience ("L'expérience Ineprouvée"). Yuriy Yanovsky's Version. Scientific Notes of Berdiansk State Pedagogical University: Collection of Scientific Papers. Series: Philological Sciences. Berdiansk: BSPU, Issue 19. Pp. 145 – 157. (In Ukrainian)

19.Adorno Th. W. (1966). Negative Dialektik. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 414 p.

20. Zhadan S. (2022). Himmel über Charkiw. Nachrichtenvom Über lebem im Krieg. Suhrkamp-Verlag. 240 p.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 23.09.2024

The article is recommended for printing 13.11.2024